

RECENZÍÓK

DR. EGYED PÉTER †

Varga Attila: Általános jogelmélet.

Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2011.

A jeles alkotmányjogász, parlamenti képviselő és egyetemi oktató minden érdeklődőnek, de legfőképpen a diákoknak szóló tankönyve a szisztematikus jogi tudat szerkezetét mutatja be, a többi tudatformák (politika, erkölcs, filozófia) rendszerében és attól elválasztva. Nagy teret szentel ama tudáskészlet (Michel Foucault) jellemzésének, amelyben a jogtudomány megjelenik – a társadalomtudományok rendszerében –, majd jellemzi mindazokat a sajátosságokat és különbségeket, amelyek a jogfilozófiát, a jogtudományt és az általános jogelméletet definiálják és meghatározzák. Fel fogásában „az általános állam- és jogelmélet olyan jogi tudományág, mely az állam és jog jelenségét a maga általánosságában vizsgálja, és ennek eredményeként megfogalmazza az államra és jogra vonatkozó alapvető koncepciókat, kategóriákat, alapelveket és alapfogalmakat.” (37. o) Koncepciójának az a sajátossága, hogy a jogi jelenséget megtartja az államtan összefüggésében is (ebben a formában gondolkodott például Concha Győző, a nagyformátumú alkotmányjogász, aki 1872 és 1892 között tanított a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen) és nem csak a „tisztá jogtan” immanenciájában és konstrukcióiban gondolkodik (mint például a könyvében is idézett Hans Kelsen). Mindkettőből van benne, és ez a termékeny perspektíva. Varga Attila álláspontját ma mindenképpen indokolja, hogy korunk államai nagymértékben átalakulóban vannak, és ezt az átalakulást a jogalkotás hol követi (olykor viharos és szinte követhetetlen törvénykibocsátással), hol pedig egyenesen meg is előzi (például az Európai Unió jogalkotásának nem egy szegmense).

Ennek a szemléletnek tudható be, hogy terjedelmes fejezet foglalkozik az állam kérdéseivel, keletkezésével, formáival, funkcióival és itt már megjelenik az a jelentős módosulás is, amely abból adódik, hogy az állam nemzetközi funkciója adott esetben az önkormányzatok nemzetközi együtt-

---

† egyetemi tanár, BBTE – Filozófiai Intézet

működésre irányuló törekvéseinek a támogatására is kiterjed (73.). Ez már a regionalizáció problémaköré felé mutat, a régió-szemléletű jogalkotás eljövendő problematikájára. Mindezek a kérdések a román állam és a román politika aktuális kérdései is, ezért ismét csak egyet kell értenünk a szerzővel abban, ahogyan az állam realitását és folyamatos alakulását generikus tényezőnek tekinti. Ebben a kérdéskörben kiemelt fontosságú a hatalom megosztásának, a hatalmi ágak önkorlátozó elválasztásának, valamint ezek jogi ellenőrzési lehetőségének a megvalósítása és fenntartása, az ezt szolgáló intézmények (bíróóságok, alkotmánybíróóság) politikai semlegeségének és működési feltételeinek a biztosítása. A szerző álláspontja szerint: „A hatalommegosztásos eszmerendszer háttérében azt a jogfilozófiai mozzanatot kell kiemelni, amely a normativitás elvére épülő bírói igazságszolgáltatás intézményi ellenőrző szerepében mutatkozik meg”. (75.o.) Ez a szerep meglehetősen virtuális még Romániában, mint ahogyan azt a bírói testületek politikának szinte kiszolgáltatott állapota is mutatja. Ideális esetben: „A szembeállított hatalmak – hatalmi ágak – azonban nem puszta hatalomként, nyers erőkként korlátozzák egymást. Körülhatárolásuk, elkülönülésük, majd kiegyensúlyozásuk a jog eszközeivel, a hatalmak jognak történő alárendelésével valósul meg. Tehát a hatalom természete nem arról szól, hogy megtehet bármit, amit akar, hanem a hatalom a jognak alávetve, a jog által szabályozottan működik”. (75. o.) Ezeknek a teoretikus megállapításoknak megint az ad aktualitást, a gondolkodás, tovább gondolás lehetőségét, hogy mindannyian tudjuk: ez a mai Románia politikai társadalmában nem így van. Ez a politika- és hatalomfelfogás sok mindenben még adósa a kommunista totalitarizmusnak, amelyben a hatalom volt az egyetemes *panacea*, a hatalom, amely mindent megold – és nem a hosszú távú szak- és közpolitikák oldják meg a társadalom elvárásait. Az államelnök által egy pártot preferáló hatalmi koncentráció például olyan fuzionális rendszert hozott itt létre, amely feltétlen teret biztosított a partokráciának és elsorvasztotta a parlament funkcióit stb.

A jogfogalom különböző aspektusainak áttekintésével és elmélyült elemzésével Varga Attila kiemeli annak társadalmi, közösségi, nyilvános és általános rendszerjellegét, annak kötelező, imperatív voltát, az együttélés általános struktúrába illeszti, ugyanakkor meghatározza a specifikumát is: „A jog részben a *szabályok, a normák összességé*ként jelenik meg, ugyanakkor a norma, szabály eszköz, olyannyira, hogy önmagában nem magya-

rázza a jog lényegét.” (95. o.) A jog sajátosságainak, funkcióinak és alapelveinek az ismertetésében világos, pontos és szerkezetileg pontosan összefüggő (követhető) jellemzésekre törekszik.

A jogi normákat a társadalmi normák rendszerében tárgyalva leírja annak szerkezetét, majd kiemeli az alkalmazhatósági kérdést, a diszpozíció vagy rendelkezés fontosságát. Erre azért tartjuk fontosnak kitérni, mert megmutatja, hogy a jogi norma igenis de facto befolyásolhatja a társadalmi viselkedés mintáit, bevett rendszerét azáltal, hogy a jogi norma rendelkezési részében megfogalmazza azt „a kívánatosnak tartott magatartási modellt, amelyet a jogalkotó a társadalmi reprodukció érdekében tart követendőnek”, de – elsősorban a polgári jogban –, az előírt határok között választási lehetőségeket is biztosít a címzettnek, amely bizonyos előnyökkel is járhat.” (110. o.) Amennyiben a jogi norma ismert, a jog így aktívan befolyásolhatja a társadalmi magatartási mintákat, ami igen pozitív fejlemény lehetne a társadalom életében. Ez természetesen megköveteli a jogismeretet és a jogtudatosságot, mint a fejlettebb társadalmi tudat állapotát. Végül ebben a fejezetben tér ki a legitim kényszer kérdésére, amely a maga során döntően fontos kérdés, hiszen – valóban, amint jelzi általános állami kérdés is – Bibó István híres egykori tanulmánya, a *Kényszer, jog, szabadság* alapján nagyon is tudjuk, hogy a kényszerek struktúrája egy adott államban magának a szabadságnak a fenomenológiája, annak az implicit állapotát jellemzi.

Szintén fontos és nagyon részletes fejezetben tárgyalja Varga Attila a jogforrásoknak a kérdését, mivelhogy „a jogforrások hierarchiája a jogrendszer egységét biztosítja”. (122. o.) Ezen belül nagyon fontos ismerni a jelenlegi román jogforrásrendszert, amelynek elemeit a szerző egy táblázatban is bemutatja, majd részleteiben is kitér rájuk. Ezek szerint a Romániában érvényes jogforrások a jogszabályok (törvényi jog): „Belső, hierarchizált jogrendszer és az EU közösségi joga; a bírói jog: precedensjog (bírói joggyakorlat), valamint az alkotmánybírói döntések, végül pedig a szerződéses jog: a nemzetközi szerződésekből, egyezményekből származó jog, valamint a kollektív munkaszerződések. Megjegyzi, hogy a jogi szokások alkalmazása korlátozott, bár annak alkalmazását – ha nincs egyéb jogszabály – a törvény a polgári jogban esetenként megengedi (ez hasznosnak bizonyult például a romániai földtulajdon visszaállításának egyes eseteiben). A jogelmélet minálunk nem elismert jogforrás. (Gyakorlatilag ennek a sémának megfelelően építi fel a jogalkotás-technika fejezetet is.)

(Létezhetnek azonban olyan társadalmi-politikai cselekvési formák, amelyeket ámbár informálisan elismer, vagy egyes esetekben akár szabályoz is a jog, mégsem lehet valamilyen általános jogforrást „eljük” kapcsolni, mint amilyen például a polgári engedetlenség, amelynek jelentős, akár politikai következményei is lehetnek, mégis csak a lelkiismeret szabadságából lenne talán leszármaztatható. A morális alapelvekből sem, mert a posztmodern kor csak a morálisan jellemezhető helyzetekhez kapcsolt elviségeket ismer el.)

A jog érvényesülése (11.), valamint a jogviszony (12.) fejezetek közelítenek leginkább a tiszta jog kelsen-i eszményéhez, és ezekben képviseli Varga Attila szemléletmódjának azt a középponti módszertani elvét, amely szerint a jog a társadalomtudományok leginkább logikai része, amelynek strukturális felépítése egy sajátos logikai normát is követ. (És amellyel manapság egy külön tudományág foglalkozik.)

A könyvet záró fejezet, a jogi felelősségről ugyancsak a mai romániai jogi helyzeteink végig gondolására utal. Elsősorban ama dimenzió okán, amelynek értelmében a jogi felelősség mindannyiunkat összekapcsol, tehát egy alapvető társadalmi kapcsolati tényező is (amellett, hogy társadalmi felelősség is). Jogi tudatunk talán leginkább hiátusos része, pedig a felelősségben voltaképpen a leginkább ragadható meg jogi tudatunk állapota. Volna tehát valamilyen prediktív értelme is, jóllehet a jog mindig a beállott felelőssége esetén érvényesíti a büntetőjogból származó szankciókat. Összefoglaló definíciója szerint: „a jogi felelősség a társadalmi felelősség azon formája, amely meghatározott jogok és kötelezettségek összességéből áll, és amelyek törvénysértő magatartás esetén keletkeznek, amelyek megteremtik az állami kényszer alkalmazásának kereteit, jogkövetkezmények, szankciók alkalmazásának lehetőségét, annak érdekében, hogy a jogrend helyreálljon.”

A kötetet az idézett művek bibliográfiai mutatója, valamint az idézett jelesebb szerzők bio-bibliográfiai adatai egészítik ki, amelyek természetesen hozzátartoznak a *clara et distincta* összefoglalások egy általánosabb állam- és jogelméleti (műveltségi) beágyazásába.

Varga Attila maradéktalan tudományos értékű, színvonalas, a romániai politikai-jogi viszonyokban kiváltképpen alkalmazható munkája tankönyvként ajánlható nemcsak a jogi oktatásban, hanem az általános társadalomtudományi és filozófiai oktatásban részt vevő egyetemi hallgatók, és természetesen a jogi műveltségüket szisztematizálni kívánó olvasók számára is.